

Türkmenistan Tarih Ders Kitaplarında Türkler ve Türkiye Cumhuriyeti

Turkmenistan in History Textbooks Turks and the Republic of Türkiye

Ahmet VURGUN

Assoc. Prof. Dr., Marmara University, Atatürk Faculty Of Education, Department of History Education, Istanbul, Türkiye

Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

Orcid: 0000-0002-9148-7285 ahmetvurgun43@gmail.com

Aknur HOJAYEVA

Master Student, Marmara University, Institute of Education Sciences, Istanbul, Türkiye

Yüksek Lisans Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Türkiye

Orcid: 0009-0007-8528-3001

Article Information/Makale Bilgisi

Cite as/Atıf: Vurgun, A. and Hojayeveva, A. (2024). Turkmenistan in history textbooks Turks and the Republic of Turkey. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 64, 46-57.

Vurgun, A. ve Hojayeveva, A. (2024). Türkmenistan tarih ders kitaplarında Türkler ve Türkiye Cumhuriyeti. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 64, 46-57.

Article Types / Makale Türü: Research Article/Araştırma Makalesi

Received/Geliş Tarihi: 29 November/Kasım 2023

Accepted/Kabul Tarihi: 30 May/Mayıs 2024

Published/Yayın Tarihi: 30 June/Haziran 2024

Pub Date Season/Yayın Sezonu: June/Haziran

Issue/Sayı: 64 **Pages/Sayfa:** 46-57

Plagiarism/İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software./ Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Published by/Yayıncı: Van Yüzüncü Yıl University of Social Sciences Institute/Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ethical Statement/Etik Beyan: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited/ Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Ahmet VURGUN & Aknur HOJAYEVA).

Telif Hakkı ve Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır./ Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Öz

Bu çalışmada, Türkmenistan'da Türk tarihine bakışın ve Türkmenistan-Türkiye ilişkilerinin ders kitapları üzerinden ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden tarihsel araştırma kullanılmıştır. Araştırmanın temel verilerini, Türkmenistan eğitim sisteminde güncel olarak beşinci sınıftan on birinci sınıfa kadar okutulan tarih ders kitapları oluşturmaktadır. Bu bağlamda, araştırmanın amacı doğrultusunda on farklı ders kitabı incelenerek Türkmenistan Türkçesiyle yazılı ilgili olan kısımlar, günümüz Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Akabinde elde edilen veriler, Türk Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti başlıkları altında kategorik hale getirilerek değerlendirilmiştir. Araştırmanın bulgularına bakıldığında, Türkmenistan'da tarih eğitiminin, milli bir anlatıyla sunulduğu, Türkmenistan tarih ders kitaplarında Türk tarihinin, Türkmen millî tarihi ekseninde değerlendirildiği görülmüştür. Nitekim Oğuz Türkmen Devletiyle başlayan ve Göktürk-Karahanlı-Gazneli-Selçuklu-Osmanlı devletleri doğrultusunda devam eden bu anlatıda, Türkmen kimliği, cihanşümül bir nitelik taşımaktadır. Bu özelliğiyle Türkmenler, tarihte büyük devletler kurmuş bir neslin torunları olarak değerlendirilmiştir. Bunun dışında, ders kitaplarında Türk tarihindeki siyasi ve askeri gelişmeler önde gelmekle beraber kültür ve medeniyet unsurları da yer almıştır. Türkmenistan tarih ders kitaplarında, Millî Mücadele, cumhuriyet ile cumhuriyetin ilk yıllarındaki bazı inkılaplara da değinilmiştir. Atatürk'e ise özel bir yer ayrılarak tarihteki rolü ve önemi vurgulanmıştır. Türkmenistan'ın modern Türkiye ile olan ilişkilerinin ise iç ve dış politika ekseninde işlendiği fark edilmektedir. Bu bağlamda, Turgut Özal döneminden başlayıp AK Parti dönemiyle devam Türk iç politikası, siyasi gelişmeleri ve seçimlere odaklanılmıştır. Dış politikada ise Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin durumu ve NATO'ya değinilerek 21. yüzyılın başlarına kadar Türkiye'nin doğu-batı ve bölgesel eksenli dış politikası hakkında malumat verilmiştir. Türkmenistan tarih ders kitaplarında Türkiye bahsinin sonunda ise Türkmenistan-Türkiye ilişkileri üzerinde durulmuştur. Türkmenistan tarih ders kitaplarında sunulan bu bilgilerin, Türk dünyası ortak tarih eğitimi ve tarih ders kitaplarının hazırlanmasında bir fırsat oluşturduğu dikkati çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Türkmenistan, Oğuzlar, tarih eğitimi, ders kitapları.

Abstract

In this study, it is aimed to reveal the view of Turkish history in Turkmenistan and Turkmenistan-Turkey relations through textbooks. In the study, historical research, one of the qualitative research methods, was used. The main data of the study consist of the history textbooks currently taught in the Turkmenistan education system from the fifth to the eleventh grades. In this context, ten different textbooks were analysed in line with the purpose of the study and the relevant parts written in Turkmenistan Turkish were transferred to today's Turkish. Subsequently, the data obtained were categorised and evaluated under the headings of Turkish History and Republic of Turkey. When the findings of the research are analysed, it is seen that history education in Turkmenistan is presented with a national narrative and Turkish history in Turkmen history textbooks is evaluated on the axis of Turkmen national history. As a matter of fact, in this narrative, which starts with the Oghuz Turkmen State and continues in the direction of Gokturk-Karahanli-Gazneli-Seljuk-Ottoman states Turkmen identity has a global character. With this feature, Turkmens are considered as the descendants of a generation that established great states in history. In addition to political and military developments in Turkish history, the textbooks also include elements of culture and civilisation. In Turkmenistan history textbooks, the National Struggle, the republic and some revolutions in the first years of the republic were also mentioned. Atatürk was given a special place and his role and importance in history was emphasised. It is noticeable that Turkmenistan's relations with modern Turkey have been covered on the axis of domestic and foreign policy. In this context, the focus is on Turkish domestic politics, political developments and elections, starting from the Turgut Özal era and continuing with the AK Party era. In foreign policy, Turkey's situation during the Cold War period and NATO are mentioned, and information about Turkey's foreign policy on the east-west and regional axis until the beginning of the 21st century is given. At the end of the Turkey chapter in Turkmenistan history textbooks, Turkmenistan-Turkey relations are emphasised. It is noteworthy that this information presented in Turkmenistan history textbooks constitutes an opportunity for the preparation of common history education and history textbooks of the Turkic world.

Keywords: Turkey, Turkmenistan, Oghuzs, history education, textbooks.

Giriş

Türkmenistan, Asya'da bulunan bir Türk devletidir. Ülke adını, Oğuz Türklerinden olan Türkmenlerden almıştır. Zamanla Oğuzlara Türkmen denilmiş ve Türkmen ismi, 11. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır (Kasım, 2020, s. 327; Saray, 2012, s. 601). 27 Ekim 1991'de bağımsızlığını ilan eden Türkmenistan'ın başkenti Aşgabat şehridir. Ülke, Kazakistan, Özbekistan, Afganistan, İran ve Hazar Denizinden de Azerbaycan ile komşu olup

başkanlık sistemiyle yönetilmektedir (Kasım, 2020, s. 325, 331). Bağımsızlığını kazandıktan sonra, uzun yıllar etkisi altında kalınan Rus ve Sovyet kültür ve ideolojisinden sıyrılmak için Türkmenistan'da millî dil, kültür ve tarih çalışmaları başlatılmıştır (Turan, 2016, s. 38, 39). Ayrıca homojen bir nüfus yapısına sahip olan Türkmenistan'da boyların etkinliği bağımsızlıktan sonra Türkmen kimliğine vurgu yapılmasını da gerekli kılmıştır (Kasım, 2020, s. 326). Bu gelişmelerin, ülkedeki eğitim ve özellikle tarih eğitimi politikalarını da etkilediği görülmüştür. Nitekim bu yeni dönemde Sovyetler zamanında okutulan SSCB Tarihi dersinin yerini *Türkmenistan Tarihi* dersi almıştır. Yine, Sovyet döneminde okutulan *Umumi Tarih* dersinin içeriği ve ders saatleri yeniden düzenlenmiştir (Turan, 2016, s. 39). Türkmenistan bu süreçte, milli tarihi esas almış ve kendi tarihini yeni değerlerle geliştirmeye çalışmıştır (Ersanlı, 2019, s. 327).

Türkmenistan'da zorunlu eğitim süresi, 2013-2014 öğretim yılından itibaren 12 yıla çıkarılmıştır. Bu süre içinde okullardaki tarih eğitimi 4. sınıftan itibaren başlayıp 11. sınıfa kadar devam etmektedir. Tarih dersleri, Türkmenistan Eğitim Bakanlığınca hazırlanan *Türkmenistan Tarihi* ve *Umumi Tarih* müfredat programlarına göre işlenmektedir (Turan, 2016, s. 5986). Bu çalışmada, Türkmenistan tarih ders kitaplarında Türk tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin nasıl anlatıldığı, sunumu ve algısının ortaya konulması amaçlanmıştır. Böylece, Türkmenistan'ın tarih anlayışı ve tarih eğitiminin durumu ders kitapları üzerinden incelenip, Türkmenistan'da Türk tarihine bakış ve Türkmenistan-Türkiye ilişkileri betimlenmiş olacaktır. Bunun yanı sıra Türk dünyası ortak tarih eğitimi hususunda da birtakım görüş ve düşüncelerin gelişimine katkı sağlanacaktır.

Yöntem

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden tarihsel araştırma kullanılmıştır. Tarihsel araştırma, geçmişte meydana gelmiş eylemleri ve olayları tanımlamak, açıklamak ve böylelikle anlayabilmek için verilerin sistemli olarak toplanması ve değerlendirilmesidir (Fraenkel, Wallen ve Hyun, 2011, s. 534). İşte bu çalışmada, tarihsel araştırmanın gereği olarak dönemin birinci el kaynakları olan ders kitaplarından yararlanılmış, dokümanlardan hareketle Türkmenistan tarih eğitimindeki Türk tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti algısı tasvir edilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın temel verilerini, Türkmenistan eğitim sisteminde güncel olarak beşinci sınıftan on birinci sınıfa kadar okutulan tarih ders kitapları oluşturmaktadır. Bu veriler tarihsel araştırmanın sıklıkla kullandığı yöntemlerden doküman incelemesi yoluyla elde edilmiştir. Akabinde araştırmanın amacı doğrultusunda on farklı ders kitabı incelenerek Türkmenistan Türkçesiyle yazılı bulunan eserlerin konu ile ilgili olan kısımları günümüz Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Akabinde elde edilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Bu bağlamda ders kitaplarındaki ilgili konulardan elde edilen veriler, Türk Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti başlıkları altında kategorik hale getirilerek değerlendirilmiştir.

Bulgular

1. Türkler

Türkmenistan tarih ders kitaplarında Türkler, Türkmenistan milli tarihinin anlatımı içinde sunulmuş ve Türk tarihinde yer alan Oğuzlar, Göktürkler, Karahanlılar, Gazneliler, Selçuklular ve Osmanlılar, "Türkmen" devleti olarak nitelendirilmiştir. Böylece bu devletlerin Türkmenler tarafından kurulduğu vurgulanmıştır. Türkmenistan tarih ders kitaplarındaki Türkler bölümü içeriklere göre, "Oğuz Türkmen Devleti, Göktürkmenler, Türkmenlerin Karahanlılar Devleti, Türkmenlerin Gazneliler İmparatorluğu, Türkmenlerin Selçuklu İmparatorluğu ve Türkmenlerin Osmanlı İmparatorluğu" şeklinde tasnif edilmiştir.

1.1. Oğuz Türkmen Devleti

5. sınıf Türkmenistan'ın Tarihi ders kitabı, "Bizim Büyük Geçmişimiz" ve "Bizim Sevgili Vatanımız" adı altında iki ana bölümden oluşmaktadır (Aydaogdiyev, Nuriyeva ve Atababayeva, 2017). Bunlardan "Bizim Büyük Geçmişimiz" başlığı altında Oğuz Türkmen devletinden ve sırasıyla Altindepe, Marguş, Parfiya, Merv, Köneürgeç şehriyle tarihte iz bırakmış şahsiyetlerden kısaca bahsedilmiştir. Ders kitabında Oğuz Türkmen devleti hakkında şu bilgiler yer almaktadır:

Türkmenler kendilerini Oğuz Han'ın torunları olarak görmektedirler. Oğuzlar, Türkmenlerin atalarıdır. Vatansever, irfan sahibi, adil olan Oğuz Han, Eski Oğuz Türkmen devletini kurmuş ve halkını bir arada tutmuştur. Oğuz Han'ın babasının adı Kara Han'dır. Oğuz Han'ın yakın danışmanı ve veziri Erkil Hoca'dır. Oğuz Han'ın 6 oğlu ve 24 torunundan 24 kabile oluşmuştur ve yayılmıştır (Aydaogdiyev, Nuriyeva ve Atababayeva, 2017, s. 11).

6. sınıf Türkmenistan'ın Tarihi ders kitabına bakıldığında, Mezolitik, Neolitik, Eneolitik çağlardan bahsedildikten sonra

“Kadim Oğuz Türkmen Devleti” başlığı altında da Oğuz Han ve devleti hakkında bilgi verilmiştir (Esenov, Babayev, Kösekov, Gurbanova ve Çarıyeva, 2019). Türkmenistan’ın tarihi ders kitaplarında Oğuz Devleti dışında Asya’daki bazı Türk devletleri de anlatılmıştır. Örneğin 7. sınıf Türkmenistan’ın Tarihi ders kitabında Asya Türk tarihindeki Kadim Horezm, Hun, Eftali gibi bazı devletlerden de bahsedilmiştir (Esenov, Gurbanova, Çarıyeva, Sahıdov, Akınıyazov ve Gılıçnyazov, 2019).

8. sınıf Türkmenistan’ın Tarihi ders kitabında ise, 7. yüzyıldan 12. yüzyıla kadar Türkmenistan topraklarında kurulmuş olan Göktürkmenler’den başlayarak, Türkmenlerin Karahanlılar Devleti, Türkmenlerin Gazneliler İmparatorluğu ve son olarak Türkmenlerin Selçuklu İmparatorluğu’ndan sırasıyla bahsedilmiştir (Ekayew, 2020, s. 13).

1.2. Göktürkmenler

İncelenen 8. Sınıf ders kitabında Türk tarihindeki Göktürkler, Göktürkmenler olarak adlandırılmış ve kökenleri Oğuzlara dayandırılmıştır: “Başlangıcını Oğuz Han’dan alan Göktürkmenler, Bumin Kağan önderliğinde 552 yılında Göktürkmen Devletini kurmuşlardır” (Ekayew, 2020, s. 13). Akabinde Göktürkmenlerin siyasi bir organizasyon kurmasının bölgedeki diğer Türk topluluklarını da etkilediği, Türkçe konuşan (Türki dilli) kardeş kabilelerin birleşip güçlendiği de vurgulanmıştır (Ekayew, 2020, s. 13).

İlgili tarih ders kitabında Göktürklerin esaret dönemi ve ardından İltiş önderliğindeki bağımsızlık mücadelesi de anlatılmıştır: “Göktürkmenlerin Doğu bölgesi 630’da Çin’i yöneten Tang Hanedanının esiri olmuştur. Esirlik 682’ye kadar sürecektir. O yıl Göktürkmenlerin ayaklanmasına İltiş Kutlug ve Tonyukuk önderlik edecektir. Türkmen hareketinin zaferinden sonra İltiş Büyük Han ilan edildi. Devleti düzene soktu ve 693’te öldü” (Ekayew, 2020, s. 19).

Göktürklerin Türk kültürüne katkıları da ders kitabında dile getirilmiştir. Bu bağlamda Orhun Kitabelerinden ve dillerinden şöyle bahsedilmiştir: “Tarihte büyük iz bırakan Göktürkmenler Devletinin Oğuzların devleti olduğu, soyağacının da Oğuzlardan geldiği, ülkenin ünlü hanlarının büyük taşların yüzeyinde bıraktıkları yazıtların anlamından anlaşılmaktadır. Orhon resmi ve tarihi anıtı iki dilde yazılmış, Oğuzca ve Çince” (Ekayew, 2020, s. 20).

Burada, Göktürk Devletinin bir Oğuz siyasi teşekkülü olduğuna dikkat çekilmiştir. Ayrıca Orhun Kitabelerinde, devletin kurucu unsurunun Oğuzlar olduğu vurgulanmıştır. Yine, Türkçe, Oğuzca olarak ifade edilmiştir, yani Oğuz kavramı Türk kavramının yerine kullanılmıştır.

1.3. Karahanlılar Devleti

Oğuz Türkmen Devletinden sonra, Asya Türk tarihinde yer alan bir diğer devlet olan Karahanlılardan bahsedilmiştir. Burada, Türkmenlerin tarihte çok devlet kuran bir millet olduğuna vurgu yapılmış ve Türkmenlerin Karahanlılar Devletinin, Karlık, Yağma ve Çiğil (Çıkı) adlı üç Türkmen kabilesinden oluştuğu belirtilmiştir (Ekayew, 2020, s. 62). Karahanlılar ile aktarılan bir diğer bilgi, İslamiyet’i kabul etmeleridir. Ders kitabında bu gelişme şöyle anlatılmıştır: “Satuk Bugra 924 yılında hanlığı İslam devleti diye ilan ederek yurttan camiler inşa ettirmiştir. Bu sebeple Satuk Bugra Han, Abdülkerim ismini de taşımıştır. 950 yılında Doğu Türkistan’da ve Yedisu’da 200 bin evli, Müslüman olmuştur” (Ekayew, 2020, s. 62).

Türk devletlerinin kendi aralarındaki mücadelelerinin de ders kitabında işlendiği görülmektedir. Nitekim, Sultan Alparslan’ın Maveraünnehir seferi ve akabinde ölümü süreci, Melikşah’ın Semerkant’ı alması, Türk hükümdarları arasındaki ilişkilerin gerginliği gibi durumlardan bahsedilmiş ve Türkmenlerin Karahanlı Devletinin, Harzemşahlar tarafından yıkıldığına dikkat çekilmiştir (Ekayew, 2020, s. 63).

1.4. Gazneliler İmparatorluğu

8. sınıflar Türkmenistan’ın Tarihi ders kitabında bahsedilen bir diğer Türk devleti Gazneliler’dir. “Türkmenlerin Gazneli Devleti” olarak nitelendirilen Gaznelilerin kuruluş sürecinde, Oğuz kökenli olmalarına ve hatta boylarına vurgu yapılmıştır:

“Oğuz Han’ın, Kayı Han’ın torununun soyundan gelen Alp Tegin, Samaniler devletinin etkili askeri liderlerinden biriydi. Alp Tegin Ocak 963’te Gazne şehrini ele geçirir. Alp Tegin Gazneli Türkmen devletinin ilk hükümdarı olarak tarihe geçecektir” (Ekayew, 2020, s. 67).

“977 yılında Alp Tegin’in damadı Söbük, devletin başına geçer. Türkmenlerin Kayı boyuna mensup olan Söbük Tegin, orduda çok saygı görüyordu” (Ekayew, 2020, s. 68).

Mahmut dönemi ise, Gaznelilerin en parlak devri olarak anlatılmıştır. Burada Bağdat Halifesi tarafından Gazneli

Mahmut'a verilen unvan ve Hindistan seferlerinin üzerinde durulduğu görülmektedir:

Mart 998'de Söbük Tegin'in 27 yaşındaki en büyük oğlu Mahmut (998-1030), Gazneli Türkmen devletinin tahtına çıkmıştır. 999 yılında Bağdat halifesi El-Kadir Billah, Sultan Mahmut'a Yemineddovle ve Eminemille onurlu unvanını verdi. O zamana kadar birçok hükümdar bu şerefe tamah olmuşlarsa da hiçbiri bunu hak etmemiştir. Bundan sonra Mahmut Gazneli'nin adı Sultan Yemineddovle lakabıyla anılmıştır. Sultan Mahmut bu ödülleri ve lakapları aldıktan sonra her yıl Hindistan'a savaşa gitmeye söz verdi. Bu yüzden Hindistan'a 16 kez sefere gitti. Kuzey Hindistan halkı İslam dinini seçmiştir (Ekayew, 2020, s. 69-70).

1.5. Selçuklu İmparatorluğu

İlgili ders kitabında, Asya ve Anadolu Türk tarihinde önemli bir yeri olan Selçuklular hakkında da ayrıntılı bilgiler verilmiş, Selçuklular da önceki Türk devletlerinde olduğu gibi "Türkmenlerin Selçuklu İmparatorluğu" şeklinde adlandırılmıştır. Selçukluların kurucusunun Dukak oğlu Selçuk olduğu ve Oğuzların Kınık boyundan geldikleri vurgulanmıştır (Ekayew, 2020, s. 76). Devletin kurucusunun Selçuk Bey olduğu belirtildikten sonra Selçuk'un 930-935 yılları arasında Cend şehrine gelerek ailesi ve yanındakiler ile İslam'ı kabul edip Müslüman olduğu ifade edilmiştir (Ekayew, 2020, s. 77). Selçuk'un oğulları ve torunları hakkında da bilgi verilerek, Mikail, Arslan (İsrail), Yunus ve Musa adında 4 oğlu ile Mikail'den Çağrı Bey ve Tuğrul Bey adında da 2 torununun olduğu ve torunlarının Selçuk Bey tarafından eğitildiği dile getirilmiştir (Ekayew, 2020, s. 77).

Tuğrul ve Çağrı Beylerin Selçukluların başına geçmeleriyle birlikte Gaznelilerle olan mücadelesi dile getirilmiş, 24 Mayıs 1040'ta Merv'in 60 km güneyindeki Dandanakan kalesinin yanında Gazneli Türkmenleriyle Selçuklu Türkmenleri arasındaki savaşta, Selçuklu Türkmenlerinin kazandığı vurgulanmıştır (Ekayew, 2020, s. 83). Burada her iki tarafın da Türkmen olarak nitelendirilmesi oldukça dikkat çekicidir. Dandanakan Savaşı sonrası Tuğrul Bey'in Sultanlığı ve Selçukluların bir devlet olarak tarih sahnesine çıkışı ise şöyle aktarılmıştır:

Dandanakan Savaşını kazandıktan sonra Selçuklular yeni devlet kurmak için toplantılar yapmışlardır. Merv'de (1040) kurultay bir araya gelmiştir. Kurultayın yöneticisi Tuğrul Bey, yeni kurulan Türkmen devletini Selçuklu Devleti olarak isimlendirmiştir. Kurultayda verilen diğer karar Bağdat'taki Abbasi halifesi Kaim Biemrillah'a mektup yazmaktır. Mektupta halifeye tabi olduklarını ve Sultan Mahmut'un sebepsiz Arslan Yabguyu tutsak ettiğini, Sultan öldükten sonra oğlu Mesut'un halka zulmettiğini ve bu yüzden Sultan Mesut'a karşı çıktığını belirtmiştir. Selçukluların kurduğu devleti kabul etmesini halifeden istemişlerdir. Selçuklular o zamanın geleneğine uyarak Türkistan'ın hükümdarlarına, Buhara'nın hâkimi merhum Ali Tegin'in oğullarına ve komşu ülkelere kazandık mektubunu göndermiştir. Mayıs ayının sonlarında Dandanakan'da Tuğrul Bey tahta çıkarak padişah olmuştur. Horasan'a mülteci olarak gelen Selçuklu Türkmenlerinin kaderi yaver gidip padişahlığa kadar yükselmişler ve dünya haritasında Türkmenlerin Selçuklu Devleti oluşmuştur. Oğuz Han'ın Kınık torunun nesilleri, anavatanlarında devlet kurma fırsatı kazanmıştır (Ekayew, 2020, s. 84).

Tuğrul Bey'in Abbasi Halifeliğiyle olan iyi ilişkileri de ders kitabında belirtilmiş ve İslam tarihinde ilk kez "Maşrığin ve Mağribin, Yedi İklimin Sultanı" unvanını aldığı ifade edilmiştir (Ekayew, 2020, s. 87). Bunun yanı sıra Tuğrul Bey'in İbrahim İnal ile olan mücadelesi ise Türklerin kendi aralarındaki ihtilaftan hareketle hüznü bir durum olarak nitelendirilmiştir. Nitekim Tuğrul Beyin batıdaki savaşlarında yanında olan ve İnalı adlı Oğuz Türkmenlerinin başında duran kişinin Tuğrul Bey'e karşı çıkması eleştirilmiştir (Ekayew, 2020, s. 87-88).

Tuğrul Bey'in ardından Selçuklu tahtına çıkan Alparslan'ın Ani'yi fethi süreci anlatıldıktan sonra diğer Türk devletlerine karşı izlediği politika da açıklanmıştır: "Selçuklu Sultanı Alp Arslan Türkmenlerin Karahanlı ve Gazneli devletleriyle barış içerisinde yaşamayı amaçlamıştır" (Ekayew, 2020, s. 90). Selçuklu Sultanı Alparslan döneminin, sonuçları açısından Türk tarihinin en önemli olaylarından biri olan Malazgirt Savaşı da Türkmenistan tarih ders kitabında ayrıntılı olarak işlenmiştir. Bu bağlamda, Selçuklu ve Bizans ordularının sayısal durumu, Alparslan'ın askerleriyle olan konuşması ve Bizans ordusunu mağlup edişinden bahsedilmiştir (Ekayew, 2020, s. 91). Savaş esnasında Bizans ordusundaki Türklerin de anlatıda yer aldığı görülür: "Savaş sırasında Bizans ordusu komutasındaki Peçenekler ile Hristiyan dinine tabi olan ve henüz İslam'a girmemiş Oğuzlar, soydaşlarına karşı savaşmak istemediler. Milli duyguları uyandırdılar, Alp Arslan'ın safına katıldılar ve Bizans ordusunun yenilgisini hızlandırdılar" (Ekayew, 2020, s. 92).

Sultan Alparslan komutasındaki Selçuklu ordusunun Malazgirt savaşında elde ettiği zaferin Türk tarihindeki yeri de sonuçta şöyle vurgulanmıştır: “Malazgirt Savaşı Anadolu’nun Türkmenler tarafından fethine yol açtı. Bu savaştan sonra Anadolu, Oğuz Türkmenlerinin yurduna çevrildi” (Ekayew, 2020, s. 93).

Türklerin Anadolu’ya girmesi ve Selçukluların Anadolu’daki siyasi yapılanmaları da ders kitabındaki konular arasında bulunmaktadır. Bu bağlamda Süleyman Şah ve Türkiye Selçuklularının kuruluş süreci şöyle anlatılmıştır:

Türkmenler Kutalmış oğlu Süleyman Şah’ın sayesinde Anadolu’ya girmişler, Ege ve Marmara denizi yakınlarına gelip İznik şehrini fethetmişlerdir. Süleyman Şah Bizans Devletinin kendi aralarındaki anlaşmazlığı fırsata çevirerek kendini siyasetçi olarak tanıtmış. Anadolu’nun batı tarafını ele geçirerek 1075’te Selçuklu İmparatorluğuna bağlı Selçuklu Devletini kurmuştur. Melikşah, Süleyman’ı koruyarak Şah unvanını vermiştir. Süleyman Şah babasının öldürülmesine karşı kin beslemeden son nefesine kadar Türkmenlerin Anadolu’daki Selçuklu devletinin hükümdarı olarak Melikşah’a itaat ederek yaşamıştır (Ekayew, 2020, s. 95).

1.6. Osmanlı İmparatorluğu

Türkmenistan tarih ders kitaplarında yer alan bir diğer Türk devleti ise Osmanlı Devleti’dir. Osmanlılar da “Türkmenlerin Osmanlı İmparatorluğu” şeklinde diğer Türk devletleri gibi “Türkmen” olarak nitelendirilmiştir (Ekayew, 2021, s. 59). Ancak Osmanlı tarihinin, Türkmenistan tarih öğretiminde çeşitli ders kitaplarında yer aldığı görülür. Bu bağlamda yedinci sınıftan itibaren “Orta Asırlar Tarihi” kitabında Osmanlı tarihi ile ilgili konulara “Asya ve Afrika Devletleri, Amerika Gelişen ve Geç Orta Asırlar Devrinde” üniteleri başlığı altında yer verilmiştir (Annaorazov, Karlı, Kössekov ve Atababayeva, 2017, s. 130). Osmanlı Türkmen Devletinin 13. asırdan 17. asrın sonlarına kadarki durumu, Osmanlı Türkmen Devletinin siyaseti, yaptığı savaşlar, kültürü, medeniyeti ve tarihi şahsiyetlerini aktarmıştır (Annaorazov, Karlı, Kössekov ve Atababayeva, 2017, s. 130-135). 8. sınıf Dünya Tarihi ders kitabının yeni tarih serisinde, “Asya ve Afrika Ülkeleri 17. Asırdan 19. Asrın Ortalarına Kadar” ünitesi başlığı altında da Türkmenlerin Osmanlı İmparatorluğu ve Tanzimat Dönemine nasıl geldiği hakkında bilgi verilmektedir (Annaorazov ve Gılıçniyazov, 2017, s. 83-87).

9. sınıf tarih ders kitaplarında ise Osmanlı Devleti’nin 19. yüzyıldaki durumu, meydana gelen siyasi ve askeri gelişmeler ile fikir hareketleri hakkında bilgiler verilmiştir.¹

2. Türkiye Cumhuriyeti

Çalışma kapsamında Türkmenistan tarih ders kitaplarında incelenen bir diğer konu başlığı Türkiye Cumhuriyeti’dir. Türkmenistan tarih ders kitaplarındaki içeriklere göre Türkiye Cumhuriyeti kısmı, “Atatürk ve Türkiye, Türkiye’nin İç Politikası, Türkiye’nin Dış Politikası ve Türkmenistan ve Türkiye” başlıkları altında tasnif edilmiştir.

2.1. Atatürk ve Türkiye

9. sınıf Dünya Tarihi ders kitabında, Birinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye’nin durumu, Mustafa Kemal Paşa önderliğinde başlayan mücadele ve TBMM’nin açılışı, Sevr Anlaşmasının kabul edilmeyişi, Türk İstiklal Savaşı ve kazanılan mücadele hakkında bilgiler verilmiştir. Yani Millî Mücadele süreci kısaca özetlenmiştir:

Birinci Dünya Savaşı sonucunda 624 yıl hüküm sürmüş olan Osmanlı Devleti yıkılmıştır. Saldırganlar, savaştan sonra Türklerin ciddi bir direniş göstereceğini düşünmüyorlardı. Türk padişahı ve hükümeti ülkenin bağımsızlığını koruyamadı. Bu koşullarda vatansever güçler mücadele alanına girdi. Ordu generali Mustafa Kemal tarafından yönetildiler. Türkiye’de bir ulusal kurtuluş devrimi başlamıştır. Mustafa Kemal önderliğindeki Türk yurtseverleri Ankara’da yeni bir meclis topladı. Bu meclis Türkiye’nin “Büyük Millet Meclisi” adını almıştır. Parlamento 3 Mayıs 1920’de Ulusal Hükümeti kurdu. Ülkede ikili bir iktidar başladı. Ancak halk, padişah hükümetini değil, Ankara hükümetini destekledi. Atatürk Sultan’ın

¹ Turan tarafından hazırlanan “Türkmenistan’da Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı Devleti’ne Yaklaşım” adlı çalışmada, Osmanlı Devleti’nin ele alınış şekli ile Osmanlılara yaklaşım ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, Osmanlı tarihine geniş yer ayrıldığı, Osmanlı Devleti’nin bir Türkmen devleti olarak kabul edildiği ve bu durumun sık sık vurgulandığı, Osmanlılara karşı yaklaşımın ise olumlu olduğu tespit edilmiştir (Turan, 2016, s. 37-48.) Turan’ın çalışmasında Osmanlı Devleti detaylı olarak ele alındığı için, bu çalışmada Osmanlı Devleti hakkında ayrıntıya girilmemiştir.

İtilaf ülkeleriyle 1920'de yaptığı Sevr Antlaşması'nı kabul etmedi. Şartlarına göre Türkiye; İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan arasında bölünecekti. İtalya, Fransa ve Yunanistan, Türk vatanseverlerinin kurtuluş hareketini bastırmaya çalıştılar. Yunanistan, Temmuz 1920'de tüm cephelede saldırıya geçti. Yunanlılar Ankara'dan 75 kilometre uzağa ulaşmayı başardılar. Orada Türk vatanseverler Yunanlıları geri serptirdi. Türk halkını yenemeyeceklerini anlayınca önce İtalyanlar, ardından Fransızlar birliklerini geri çektiler. 1922 sonbaharında işgalciler tamamen yenildi ve ülkeden kovuldu Türk Milleti Mustafa Kemal önderliğinde Birinci Dünya Savaşını kazanan devletlerin üstesinden gelmeyi başardı. Bu zafer bir milletin vatanının, neslinin istikbali ve istiklali uğruna mağlup edilemeyeceğini bir kez daha ispatlamıştır (Hatamov ve Gurbangeldiyev, 2017, s. 152-154).

9. sınıf ders kitabında, Millî Mücadele'nin başarıya ulaşmasının ardından Türkiye'nin durumu, Cumhuriyet'in ilanı, Mustafa Kemal Paşa'nın Cumhurbaşkanı seçilmesi, ülkede gerçekleştirilen bazı reform ve inkılaplar hakkında da açıklamalarda bulunulmuştur:

1918-1923 milli kurtuluş mücadelesi sonucunda 29 Ekim 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ilan edildi. Mustafa Kemal, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı seçildi. Genç cumhuriyet, Türkiye'ye dayatılan haksız anlaşmaları (kapitülasyon kuralı) ve ülkenin mali sistemi üzerindeki uluslararası denetimi iptal etti. Halifelik kaldırıldı. Ülkedeki değişiklikler 20 Nisan 1924'te kabul edilen Türkiye Anayasası'nda onaylandı. 1928'de din devletten ayrıldı ve ülke laik bir cumhuriyet oldu. Kadın hakları erkeklerle eşitlendi ve çok eşlilik kaldırıldı (Hatamov ve Gurbangeldiyev, 2017, s. 154).

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarından bahsedilirken Atatürk'e özellikle değinildiği ve Atatürk birtakım bilgiler verildiği görülmektedir. Bu bağlamda, Atatürk soyadının verilmesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu olması ve tarihteki özelliğine dikkat çekilmiştir: "1934 yılında Mustafa Kemal'e Atatürk-Türklerin Atası unvanı verildi. Mustafa Kemal Atatürk (Mustafa Kemal Paşa - 1881-1938), Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu, Türkiye'nin ünlü bir politikacı ve devlet adamıdır. Türk halkının ulusal kurtuluş devriminin önderidir. 1923-1938'de Türkiye'nin ilk cumhurbaşkanı oldu. Tarihte en çok bilinen 100 insanın arasında yer alıyor" (Hatamov ve Gurbangeldiyev, 2017, s. 153).

2.2. Türkiye'nin İç Politikası

Türkmenistan tarih ders kitaplarında, Türkiye Cumhuriyeti ile ilgili konulardan birini iç politikadaki gelişmeler oluşturmuştur. Bu bağlamda 10. sınıf tarih ders kitabında, Atatürk sonrası Türkiye Cumhuriyeti'nin iç politikasından bahsedilirken, Turgut Özal ve Süleyman Demirel ile faaliyetleri ve dönemlerinde yaşanan gelişmeler hakkında bilgi verildiği görülür (Hatamov ve Gurbangeldiyev, 2018, s. 174-178). Esasen burada 1980'ler ve 90'ların başlarındaki Türkiye'nin iç politik gelişmelerine yoğunlaşıldığı fark edilmektedir.

Turgut Özal ve dönemine ilgili ders kitabında özel bir yer ayrıldığı görülür. Nitekim Özal, 1980'de başlayan yeni ekonomik hareketin kurucusu ve geçen yüzyılın son 20 yılında Türkiye'yi önemli gelişmelere taşıyan kişi olarak nitelendirilerek, kurduğu Anavatan Partisiyle askeri hükümetten sivil hükümete geçildiği belirtilmiştir. Ayrıca Özal'ın yabancı yatırımı teşvik ettiği ve uyguladığı reformlarla Türkiye'nin ekonomik gelişmesini sağladığına dikkat çekilmiştir. Ayrıca Türk cumhuriyetlerinin bağımsızlığını desteklediğine de değinilmiştir. Ders kitabında, Turgut Özal'a büyük önem atfedildiği hatta Atatürk'ten sonra gelen en büyük Türk devlet adamı olarak nitelendirildiği görülmektedir: "Mustafa Kemal, Türkleri esaretten kurtardığı ve milli devleti kurduğu için Türklerin Atası unvanını alırken, Turgut Özal Türkleri diriltmiştir ve kendisine Türk Reformunun Atası unvanı verildi" (Hatamov ve Gurbangeldiyev, 2018, s. 177).

1993-2000 yılları arası Süleyman Demirel'in Cumhurbaşkanlığı dönemi ise Özal dönemine kıyasla daha olumsuz gelişmelerin yaşandığı bir dönem olarak anlatılmıştır. Özellikle Demirel döneminde ekonomik reformların hızının biraz yavaşladığına, bunun temel nedeninin ise ülke içindeki siyasi gerilimler ve katı hükümetlerdeki partiler arası anlaşmazlıklardan kaynaklandığına dikkat çekilmiştir (Hatamov ve Gurbangeldiyev, 2018, s. 177).

Türkmenistan tarih öğretiminde, 21. yüzyıldaki Türkiye'nin iç politikası anlatılmaya devam etmiştir. Nitekim 11. sınıf tarih ders kitabında, Türkiye'nin 2000 sonrası siyasi hayatı ve AK Parti dönemi hakkında bilgiler verilmiştir. Ders kitabında öncelikle 2000-2007 yılları arasında Cumhurbaşkanı olarak Ahmet Necdet Sezer'in görev yaptığı süredeki siyasi durum ve bu süre boyunca kendisinin siyasi partilerle ilişkisi hakkında bilgi verilmiştir (Hatamov ve Gurbangeldiyev, 2014, s. 139-145).

Ardından AK Parti Dönemine geçilmiş ve bu dönem "Türkiye'yi Adalet ve Kalkınma Partisinin Yönetmesi" başlığı altında

sunulmuştur (Hatamov ve Gurbangeldiyev, 2014, s. 139). AK Parti dönemiyle ilgili öncelikli olarak partinin 2001 yılında Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde kurulduğu ve ardından 2002 yılındaki milletvekili seçimlerinde AK Partinin seçimi kazandığı belirtilmiştir. Esasen Recep Tayyip Erdoğan'ın ülkenin Başbakanı olması gerektiği ancak 1998-1999 yılları arası yargılandığı için yerine partisinin ikinci üyesi olan Abdullah Gül'ü Başbakanlığa aday gösterdiği anlatılmıştır. Abdullah Gül'ün de Kasım 2002'den Mart 2003'e kadar Başbakanlık yaptığı belirtilmiştir. Yine Gül'ün Başbakanlığı döneminde ülkenin Anayasasında değişiklikler yapılarak Recep Tayyip Erdoğan'ın göreve gelmesi için gerekli koşulların oluştuğu ve ardından Mart 2003'te Recep Tayyip Erdoğan'ın Başbakan olduğu ifade edilmiştir (Hatamov ve Gurbangeldiyev, 2014, s. 140). Ayrıca ders kitabında Abdullah Gül'ün ve Recep Tayyip Erdoğan'ın biyografilerine de kısaca yer verilmiştir (Hatamov ve Gurbangeldiyev, 2014, s. 141).

İlgili ders kitabında Türkiye'deki milletvekili ve cumhurbaşkanlığı seçimleri hakkında da bilgi verildiği görülür: "Temmuz 2007 yılında Türkiye'de milletvekili seçimleri yapıldı. Seçimlerden Recep Tayyip Erdoğan liderliğindeki Adalet ve Kalkınma Partisi yine galip geldi. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde 59. hükümetini kurdu" (Hatamov ve Gurbangeldiyev, 2014, s. 141).

"2007 yılında ülkenin on birinci cumhurbaşkanı seçimleri yapılmıştır. Erdoğan'ın liderliğindeki Adalet ve Kalkınma Partisi kazanır ve Abdullah Gül, sonraki yedi yıllık dönem için cumhurbaşkanı seçilir" (Hatamov ve Gurbangeldiyev, 2014, s. 140).

"12 Haziran 2011'de Türkiye'de olağan milletvekili seçimleri yapıldı. Seçimlere bu kez 27 partinin temsilcisi katıldı. Recep Tayyip Erdoğan liderliğindeki Adalet ve Kalkınma Partisi galip geldi ve onun liderliğinde hükümet kuruldu" (Hatamov ve Gurbangeldiyev, 2014, s. 141).

Bu dönemde cumhurbaşkanlığı seçimleriyle ilgili yapılan Anayasa değişikliği ve cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi ile 2014 seçimleri de ilgili ders kitabında yer almıştır. Bu bağlamda 2007'de Türkiye'de Anayasada değişiklikler yapılarak cumhurbaşkanının beş yıllık süreyle ve doğrudan halk oyuyla seçileceği ifade edilmiştir (Hatamov ve Gurbangeldiyev, 2014, s. 140). Ardından 2014 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimleri ve yönetim sistemi hakkında bilgi verilmiştir:

"Yeni yasaya göre 10 Ağustos 2014'te Türkiye tarihinde Cumhurbaşkanlığı seçimleri ilk defa doğrudan halk oylamasıyla yapıldı. Oyların yüzde 51,8'ini alan Recep Tayyip Erdoğan, ülkenin 12. cumhurbaşkanı oldu. Türkiye'de ülke, parlamenter cumhuriyet ve cumhurbaşkanlığı cumhuriyeti kombinasyonu ile yönetilmektedir" (Hatamov ve Gurbangeldiyev, 2014, s. 141).

11. sınıf tarih ders kitabında Türkiye'deki iç gelişmelerden bahsedilirken ekonomik hakkında da bilgi verildiği görülmüştür. Bu bağlamda Türkiye'de yaşanan 2001 ekonomik krizi ve ardından yaşanan gelişmeler ile ülkenin iktisadi hayatı hakkında bazı açıklamalar yapılmıştır:

2001 yılında Türkiye ekonomik bir kriz yaşadı. Ekonomik durum %10 azalmıştı ki, bu çöküşten kısa sürede çıkmayı başardı. 2002 yılından itibaren ülke ekonomisi hızla büyümeye başladı. 21. yüzyılda ekonomik gelişme açısından Türkiye, dünyanın ilk sıralarında yer aldı. 2010 yılında dünya ülkeleri arasında 17. sırada yer aldı. Türkiye turizm sektöründen çok fazla gelir elde ediyor. Türkiye bir sanayi ve tarım ülkesidir. Gıda, tekstil, otomobil, kimya, elektrik mühendisliği endüstrileri gelişmiştir (Hatamov ve Gurbangeldiyev, 2014, s. 142).

2.3. Türkiye'nin Dış Politikası

Türkmenistan tarih ders kitaplarında Türkiye ile ilgili bahsedilen bir diğer konu ise dış politikadır. 10. ve 11. sınıf tarih ders kitaplarında Türkiye'nin dış politikasında yaşanan gelişmeler hakkında bazı bilgiler verilmiştir. 10. sınıf Dünya Tarihi ders kitabı 20. yüzyıldan başlayarak 2000'li yıllara kadar olan dünya tarihini anlatmaktadır (Hatamov ve Gurbangeldiyev, 2018). Bu bağlamda Türkiye'nin 1950 ve 1970 yılları arası yurt dışı siyasi ilişkileri, soğuk savaş yıllarında Türkiye'nin batı ülkeleriyle olan ilişkileri ve NATO'ya üye oluşu hakkında bilgiler verilmiştir (Hatamov ve Gurbangeldiyev, 2018, s. 174-178).

11. sınıf tarih ders kitabında, Türkiye'nin dış politikasının Batı, Ortadoğu ve Asya denklemine sunulduğu görülmektedir. Batıyla olan ilişkilerin Amerika, Avrupa Birliği, Kıbrıs Meselesi ve Yunanistan üzerinde yoğunlaştığı fark edilmektedir:

Türkiye'nin dış politikasında batılı ülkelerle ilişkilere büyük önem verilmektedir. NATO üyesidir. Ama

buna aldırmadan kendi dış politikasını yürütüyor. Örneğin 2003'te Irak'a karşı savaşta ABD'nin askerlerini Türkiye'den göndermedi. Türkiye'nin Avrupa Birliği ülkeleri ile ilişkileri geliyor. Türkiye uzun yıllardır üye olmaya çalışıyor. Kıbrıs sorunu, Türkiye'nin dış politikasındaki çözülmemiş sorunlardan biridir. Kıbrıs adasının bir kısmında Yunan, diğer kısmında Türk devleti vardır. Bu nedenle, Yunan devleti dünyanın birçok ülkesi tarafından onaylandı ama Türkiye bunu onaylamadı. Kıbrıs sorunu, Türkiye'nin Avrupa yolundaki ana engellerden biridir (Hatamov ve Gurbangeldiyev, 2014, s. 142).

İlgili tarih ders kitabında, Türkiye'nin dönemin Ortadoğu ve Suriye politikası hakkında da kısa bilgi verilmiştir: "Türkiye'nin dış politikası başta Arap ülkeleri olmak üzere Müslüman ülkelerle ilişkilere odaklanmaktadır. Türkiye, Suriye'de barışın sağlanması konusunda elinden geldiğini yapıyor" (Hatamov ve Gurbangeldiyev, 2014, s. 142).

Ders kitabında, Türkiye'nin dış politikasının Asya ayağını ise Ermenistan, Rusya, Çin ve Türk ülkeleriyle olan ilişkiler oluşturmuştur. Ermenistan ile Türkiye arasındaki ilişkilerin karmaşık olduğu, ancak Türkiye'nin Ermenistan ile ilişkilerini normalleştirmeye çalıştığına dikkat çekilmiştir. Türkiye'nin Rusya ve Çin ile de dostane ilişkilerini sürdürdüğü ve özellikle Çin ile ticari ilişkilerini geliştirmeye çalıştığı belirtilmiştir (Hatamov ve Gurbangeldiyev, 2014, s. 143). Türkiye'nin Asya'daki Türk devletleriyle olan politikası hakkında ise, Türkiye'nin Orta Asya'da SSCB'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan devletlerle yakın ilişkiler sürdürdüğü, bunların arasında olan bağımsız Türkmenistan ile de kardeşçe ilişkiler geliştirmeye yönelik bir siyaset izlediği ifade edilmiştir (Hatamov ve Gurbangeldiyev, 2014, s. 143).

2.4. Türkmenistan ve Türkiye

11. sınıf tarih ders kitabında, Türkmenistan ve Türkiye Cumhuriyeti arasındaki siyasi, iktisadi ve kültürel ilişkiler ele alınmıştır. Öncelikle Türkiye'nin bağımsızlığını kazandıktan sonra Türkmenistan'a kardeşlik elini uzatan ilk ülke olduğu vurgulanmıştır. Akabinde ise Türk devlet adamlarının Türkmenistan'a yaptığı ziyaretlerden bahsedilmiştir. Örneğin, 2007 yılının aralık ayında Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün ilk yurt dışı ziyaretlerinden birini anavatani Türkmenistan'a yaptığı ve Türkmen ve Türk halklarının ortak azizi Necmeddin Kübra'nın türbesine ziyaretinden bahsedilmiştir (Hatamov ve Gurbangeldiyev, 2014, s. 143). Akabinde 2008 yılının mart ayında Türkmenistan Devlet Başkanı Gurbanguly Berdimuhamedov'un Türkiye Cumhuriyeti'ne gerçekleştirdiği resmi bir ziyaret anlatılmıştır. Türkmenistan Devlet Başkanı Gurbanguly Berdimuhamedov'un ziyareti sırasında Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile bir araya geldiği ve ziyaretin sonuçlarına ilişkin ortak bildirinin imzalanarak Türkmen-Türk hükümetler arası bir komisyonun kurulduğu ifade edilmiştir (Hatamov ve Gurbangeldiyev, 2014, s. 143). Ardından, Türkmenistan Devlet Başkanı Gurbanguly Berdimuhamedov'un 27-28 Ağustos 2009 tarihlerinde Türkiye'ye gerçekleştirdiği ikinci resmi ziyaretten belirtilmiştir. 15 Ağustos 2013'te ise Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Türkmenistan ziyareti ve Türkmenbaşı şehrindeki uluslararası deniz limanı hakkındaki çalışmalarından bahsedilmiştir (Hatamov ve Gurbangeldiyev, 2014, s. 144).

İki ülke arasındaki ilişkilerin bir diğer ayağını ise iktisadi faaliyetler oluşturmuştur. Nitekim ders kitabında, iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin hacminin sürekli arttığı, Türkiye'nin Türkmenistan'ın toplam mal cirosunda lider konumda olduğu dile getirilmiştir. Yine Türkiye'nin Türkmen ekonomisine çok para yatıran bir ülke olduğu ve Türkmenistan'ın başkenti Aşkabat'ın dönüşümünde Türk inşaatçıların büyük payı olduğuna dikkat çekilmiştir (Hatamov ve Gurbangeldiyev, 2014, s. 144).

Türkmenistan ve Türkiye'nin kültürel bağları, ilgili ders kitabında örneklerle işlenmiştir. Kültürün, Türkmen ve Türk halklarını birbirine bağlayan bir köprü olduğu, Tuğrul Bey, Alp Arslan, Melikşah, Ertuğrul Gazi, Karacaoğlan, Yunus Emre gibi isimlerin iki halkı manevi olarak birbirine bağlayan manevi direkler olduğu vurgulanmıştır. Bundan dolayı iki ülke arasında ortak mirasın ve tarihin araştırılması için büyük çaba sarf edildiğine dikkat çekilmiştir. Ayrıca bağımsızlık yıllarında, bir grup Türkmen bilim adamının Türkiye kütüphanelerini ziyaret ederek Türkmen tarihi ile ilgili çok sayıda el yazması kitabı Türkmenistan'a getirdikleri belirtilmiştir (Hatamov ve Gurbangeldiyev, 2014, s. 144). İki ülke arasındaki kültürel ilişkilerin mimari eserlerle güçlendiği, bu bağlamda Ankara'da Türkmenistan Parkı ve büyük Türkmen bilge ve filozof Mahtumkulu Firakı Anıtı'nın açıldığı, Türkmenistan'da ise Aşkabat'ın merkezinde Ankara Caddesi ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk'ün heykelinin bulunduğu ifade edilmiştir (Hatamov ve Gurbangeldiyev, 2014, s. 145).

Sonuç

Bağımsızlığını kazanmasının ardından Türkmenistan'da tarih eğitimi, milli bir anlatıyla sunulmuştur. Keza dersin ve ders kitaplarının adının “Türkmenistan Tarihi” olduğu da dikkate alındığında bu durum daha net anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Türkmenistan tarih ders kitaplarında Türk tarihinin, Türkmen milli tarihi ekseninde değerlendirildiği görülür. Nitekim Oğuz Türkmen Devletiyle başlayan ve Göktürk-Karahanlı-Gazneli-Selçuklu-Osmanlı devletleri doğrultusunda devam eden bu anlatıda, Türkmen kimliği, cihanşümul bir nitelik taşır. Bu özelliğiyle Türkmenler, tarihte büyük devletler kurmuş bir neslin torunlarıdır. Ders kitaplarında Türk tarihindeki siyasi ve askeri gelişmeler başı çekmekle beraber kültür ve medeniyet unsurları da yer almıştır.

Çalışmadaki bulgulara bakıldığında, Oğuz Han “Ata” figürüdür ve 24 Oğuz boyunun oluşumu hakkında bilgi verilmiştir. Böylece Türkmenlerin hangi tarihsel miras üzerinde yer aldıkları burada vurgulanmıştır. Yine ders kitabında sunulan diğer Türk devletlerinin de Oğuz kökenli oldukları belirtilir. Göktürklerin kurdukları siyasi organizasyonla, diğer Türkçe konuşan toplulukları etkilediklerine dikkat çekilmiştir. Ayrıca bağımsızlık mücadelelerine de özellikle yer verilerek bu durum, Türkmen hareketinin zaferi olarak nitelendirilmiştir. Bunun dışında Göktürklerin Türk kültürüne bıraktıkları miras olan “Orhun Yazıtları”na yer ayrılmış ve yazıtların Oğuzca yazıldığı da vurgulanmıştır. Göktürklerden sonra Karahanlılar işlenmiş ve Karahanlıların Türkmen kabilelerinin birleşip kurduğu bir siyasi teşekkül olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Karahanlıların, Türklerin İslamiyet’i kabul etmeleri sürecindeki rolleri de vurgulanmıştır. Karahanlıların ardından Gaznelilere geçilmiş ve Gaznelilerin Oğuz kimliğine vurgu yapılmıştır. Gazneliler bahsinde özellikle Sultan Mahmut dönemi üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda Sultan Mahmut’un aldığı unvan ve Hindistan Seferiyle etkilerine değinilmiştir.

İlgili tarih ders kitabında, Selçukluların kuruluş süreci de diğer Türk devletleri gibi Oğuz kimliğiyle sunulmuş, Selçukluların devletleşme serüvenleri anlatılmıştır. Tuğrul Bey’in Abbasi Halifeliğiyle olan iyi ilişkileri ve aldığı unvana da özellikle yer ayrıldığı görülmektedir. Ayrıca, Sultan Alparslan’ın diğer Türk devletlerine karşı izlediği barışçı politikaya dikkat çekilmiştir. Malazgirt Savaşının anlatımında ise Bizans ordusundaki Türklerin, Selçukluların safına katılmalarının özellikle vurgulandığı görülür. Bundan başka, Malazgirt Savaşında elde edilen zaferle Türkmenlerin Anadolu’daki tarihlerinin başladığına dikkat çekilmiştir. Yine Anadolu’daki Selçuklu siyasi teşekkülü ve Süleyman Şah’ın bu süreçteki kurucu rolüne vurgu yapılmıştır. Son olarak, Osmanlı Devleti de Türkmenlerin devleti olarak görülmüş ve çeşitli ders kitaplarında Osmanlı Tarihi ayrıntılı olarak işlenmiştir. Türkmenistan tarih ders kitaplarında Türk devletleri bu şekilde sunulurken, Türk devletlerinin kendi aralarındaki mücadelelere yer verilmesi ve yeri geldiğinde bunun özeleştirilmesi yapılmış ise hayli dikkat çekicidir.

Türkmenistan tarih ders kitaplarında Türkiye Cumhuriyeti’ne giden yol, Mustafa Kemal Paşa’dan bahsedilip Millî Mücadelenin kısaca özetlenmesiyle başlamış ve ardından cumhuriyet ile cumhuriyetin ilk yıllarındaki bazı inkıplara değinilmiştir. Atatürk’e ise özel bir yer ayrılarak tarihteki rolü ve önemi vurgulanmıştır. Türkmenistan’ın modern Türkiye ile olan ilişkilerinin iç ve dış politika ekseninde işlendiği görülmektedir. Bu bağlamda, Turgut Özal döneminden başlayıp AK Parti dönemiyle devam Türk iç politikası, siyasi gelişmeleri ve seçimlere odaklanılmıştır. Dış politikada ise Soğuk Savaş döneminde Türkiye ve NATO’ya değinilerek 21. yüzyılın başlarına kadar Türkiye’nin doğu-batı ve bölgesel eksenli dış politikası hakkında malumat verilmiştir. Türkmenistan tarih ders kitaplarında Türkiye bahsinin sonunda ise Türkmenistan-Türkiye ilişkileri üzerinde durulmuştur. Öncelikle, Türkiye’nin, Türkmenistan’ı bağımsızlığı sonrası tanıyan ilk ülke olması “kardeşlik elinin uzatılması” olarak nitelendirilmiştir. AK Parti döneminde ise ilişkilerin yeniden geliştiği ve karşılıklı ziyaretlerle pekiştiği vurgulanmıştır. Akabinde Türkmenistan’ın devlet ve hükümet başkanları düzeyinde Türkiye ile olan ikili iyi ilişkilerine değinilmiştir. Türk liderler Abdullah Gül ve Recep Tayyip Erdoğan’ın Türkmenistan ziyaretleri, aynı şekilde Türkmen lider Gurbanguly Berdimuhamedov’un Türkiye ziyaretleri, bu ilişkilerin nişanesi olarak sunulmuştur. Bu arada iki ülke arasındaki iktisadi faaliyetler de unutulmamıştır. Türkmenistan-Türkiye bahsinin sonunda ise kültürün iki ülke arasındaki yakınlığın göstergesi olduğu, belirli isimler üzerinden temellendirilmiştir. Kültürel yakınlığın sadece tarihsel miras değil, somut öğelerle de desteklendiği, Türkiye ve Türkmenistan’da açılan anıt, cadde ve parklarla pekiştirildiğine dikkat çekilmiştir.

Türkmenistan tarih ders kitapları Türk tarihi açısından değerlendirildiğinde, içeriklerinin genel olarak Asya Türk tarihi ve Asya’daki Oğuz kökenli Türk devletlerine odaklandığı görülür. Esasen bu durum “Türkmen” kimliğinin teşekkülünün Türkmenistan eğitim sistemi ve tarih eğitimine olan yansımalarını gösterir. Türk tarihine ilişkin verilen bilgilerin, Türk

tarihindeki olaylar ve içeriklerle örtüştüğü ifade edilebilir. Türkiye Cumhuriyeti kısmında ise Türkmenistan'ın Türkiye ile olan dış politikasının bir nevi tarihçesinin sunulduğu fark edilmektedir. Yine ders kitaplarındaki ifadelerde, dostane bir yaklaşımın izlendiği görülür. Özellikle Türkmenistan'ın bağımsızlık sonrası Türkiye ile kurduğu ikili iyi ilişkilere vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda Türkmenlerin Türkiye'yi, siyasi liderler eksenli değerlendirdikleri görülmektedir.

Çalışmadan hareketle tüm bu bilgileri bir potada değerlendirmek gerekir ki bu da Türk dünyası ortak tarih eğitimi meselesidir. Özellikle Türkmenistan tarih ders kitaplarında sunulan bu bilgiler, Türk dünyası ortak tarih eğitimi ve tarih ders kitaplarının hazırlanmasında bir fırsat oluşturmaktır. Türkiye ve Türkmenistan arasındaki tarihsel anlatıdaki bu yakınlık, ortak tarih eğitimi meselesinde kolaylaştırıcı bir faktör olarak görülmelidir. Yine ortak tarih eğitiminin yanı sıra, günümüzde iki ülke arasındaki kardeşlik ve stratejik ortaklık konusunda da ciddi bir zemin teşkil ettiğini belirtmek gerekir.

Kaynakça

- Annaorazov, J., Karlı, G., Kösekov D. ve Atababayeva, O. (2017). *Dünya Tarihi (orta asırlar tarihi, umumi orta bilim okulları 7. sınıflar için okul kitabı)*. Türkmen Devlet Neşriyat Dairesi.
- Annaorazov, J. ve Gılıçnyazov, B. (2017). *Dünya tarihi (yeni tarih), umumi orta bilim okullarının 8. sınıflar için okul kitabı*. Türkmen Devlet Neşriyat Dairesi.
- Aydaoğdiyev, M., Nuriyeva G. ve Atababayeva, O. (2017). *Türkmenistan'ın tarihi, orta mekteplerin 5. sınıflar için ders kitabı*. Türkmen Devlet Neşriyat Dairesi.
- Ekayew, O. (2020). *Türkmenistan'ın tarihi, umumi orta mekteplerin 8. sınıflar için ders kitabı*. Türkmen Devlet Neşriyat Dairesi.
- Ekayew, O. (2021). *Türkmenistan'ın tarihi, orta mekteplerin 9. sınıflar için ders kitabı*. Türkmen Devlet Neşriyat Dairesi.
- Ersanlı, B. (2019). *Tarih eğitiminde "sen kimsin?" siyaseti: Türkiye'den Orta Asya'ya*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Esenov, B., Babayev, N., Kösekov, D., Gurbanova, O. ve Çarıyeva, O. (2019). *Türkmenistan'ın tarihi, orta mekteplerin 6. sınıflar için ders kitabı*. Türkmen Devlet Neşriyat Dairesi.
- Esenov, B., Gurbanova, O., Çarıyeva, O., Sahıdov, T., Akınıyazov, G. ve Gılıçnyazov, B. (2019). *Türkmenistan'ın tarihi, orta mekteplerin 7. sınıflar için ders kitabı*. Türkmen Devlet Neşriyat Dairesi.
- Fraenkel, J., Wallen N. ve Hyun, H. (2011). *How to design and evaluate research in education*. Connect Learn Succeed.
- Hatamov, J. ve Gurbangeldiyev, J. (2017). *Dünya tarihi, umumi orta bilim okullarının 9. sınıflar için okul kitabı*. Türkmen Devlet Neşriyat Dairesi.
- Hatamov, J. ve Gurbangeldiyev, J. (2018). *Dünya tarihi, umumi orta bilim okullarının 10. sınıflar için okul kitabı*. Türkmen Devlet Neşriyat Dairesi.
- Hatamov, J. ve Gurbangeldiyev, J. (2014). *Dünya tarihi, umumi orta bilim okullarının 11. sınıflar için okul kitabı*. Türkmen Devlet Neşriyat Dairesi.
- Kasım, K. (2021). Türkiye-Türkmenistan ilişkileri. C. Yıldırım, F. Tuğluoğlu, M. Gökçe ve O. Okumuş (Ed.), *20. Yüzyılda Türkiye-Türk dünyası ilişkileri* (s. 325-348) içinde. Pegem Akademi Yayınları.
- Saray, M. (2012). Türkmenistan. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 41, 601-605.
- Turan, R. (2016). Türkmenistan'da okutulan tarih ders kitaplarında Osmanlı devleti'ne yaklaşım. M. Koçak (Ed.), *Uluslararası Türk dünyası eğitim bilimleri ve sosyal bilimler kongresi bildirileri* (s. 37-48) içinde. Türk Eğitim-Sen Genel Merkezi Yayınları.
- Turan, R. (2016). Sovyet Türkmenistan'ından bağımsız devlete Türkmenistan'da tarih öğretimi. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 5978-5997.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Araştırmacılar verilerin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala özen gösterdiklerini beyan ederler.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makalenin konusunu oluşturan Türkmenistan tarih ders kitaplarındaki incelemenin yapılması ve verilerin toplanması ikinci yazar tarafından yapılmış olup, verilerin analiz edilip değerlendirilmesi ve makale halinde raporlaştırılması birinci yazar tarafından yapılmıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.